

Π Ο Ι Η Σ Η

ΕΞΑΜΗΝΙΑΙΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΟΙΗΤΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

ΤΕΥΧΟΣ 29 - ΑΝΟΙΞΗ-ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 2007

ΟΜΗΡΟΣ: *Ίλιάδα*

(Μτφρ.: Δ. Ν. Μαρωνίτης)

LUISE GLÜCK: *Διάσπαση, δισταγμός, σιωπή*

(Μτφρ.: Νίνα Μπούρη)

ΑΝΤΡΕΪ ΠΛΑΤΟΝΟΦ: *Σημειώματα (1941-1945)*

(Μτφρ.: Χρήστος Χρυσόπουλος)

ΟΒΙΔΙΟΣ: *Μεταμορφώσεις (Άπό τό βιβλίο ΙΧ)*

(Είς.-Μτφρ.: Θεόδωρος Παπαγγελής)

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ: *Καρνωτακισμός: ένας δυσσημισμένος όρος*

ΒΙΡΓΙΛΙΟΣ: *Τέταρτη έκλογή*

(Μτφρ.-Έπιμ.: Γιώργος Βαρθαλίτης)

ΠΕΝΤΕ ΤΟΥΡΚΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

CAN YÜCEL • METİN ELOĞLU • AHMED ARİF • EDİP CANSEVER • CEMAL SÜREYA

(Μτφρ.: Άνθή Καρρά)

MARIO LUZI: *Τό άδιόρατο πνεύμα τής ποιήσης*

(Μτφρ.: Άθ. Κοντοχρήστου, Ν. Ματζουράνης, Μ. Τσαγκαράδα, Άν. Χατζησταυράκη)

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΑΚΗΣ: *Μεταφράζοντας τόν Hölderlin:*

μά όψη τής ποιητικής του Τ. Κ. Παπατσώνη

NICANOR PARRA: *Ποιήματα έπείγουσας ανάγκης*

(Είς.-Μτφρ.: Άργύρης Χιόνης)

JACKIE KAY: *Χαρτιά νόθεσίας*

(Μτφρ.: Μαρία Δαμολή)

DAVID CONSTANTINE: *Ένας σύγχρονος Όρφείας*

(Μτφρ.-Έπιμ.: Έρωτόκριτος Μωραΐτης)

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

ΤΙΤΟΣ ΠΑΤΡΙΚΙΟΣ • ΑΡΓΥΡΗΣ ΧΙΟΝΗΣ • ΧΡΗΣΤΟΣ ΡΟΥΜΕΛΙΟΤΑΚΗΣ • ΦΟΙΒΗ ΓΙΑΝΝΙΣΗ

ΓΙΑΝΝΗΣ ΑΝΤΙΟΧΟΥ • Σ. Β. ΣΚΟΠΕΛΙΤΗΣ • ΕΛΣΑ ΚΟΡΝΕΤΗ • ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΝΤΙΝΟΥ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΟΥΛΩΤΗΣ • ΝΑΤΑΛΙΑ ΚΑΤΣΙΟΥ • ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΚΡΟΥΚΗΣ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΑΛΕΞΙΟΥ • ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ • ΜΙΧΑΛΗΣ ΠΑΠΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΑΡΑΓΗΣ

Καρυωτακισμός: ένας δυσφημισμένος όρος

Η ΛΕΞΗ *καρυωτακισμός* χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά σέ εκτενές άρθρο του Άντρεά Καραντώνη μέ τίτλο «Ἡ ἐπίδραση τοῦ Καρυωτάκη στούς νέους».¹ Ἐκεῖ ὁ, κατά Σαββίδη, «κάποτε ἐπίσημος κριτικός τῆς ὁμάδας τῶν *Νέων Γραμμάτων*»,² ἀναφέρθηκε στούς «μαθητές» ἢ «μιμητές» τοῦ Καρυωτάκη. Κατά τή γνώμη τοῦ ἀρθρογράφου ἡ ἐπίδραση τοῦ Καρυωτάκη στούς ἐπίδοξους νέους ποιητές εἶχε ἀρνητικά ἀποτελέσματα. Γιά ποιό λόγο εἶχε τέτοια ἀποτελέσματα;

Διότι:

(α) «Ὅσο πιά μοντέρνος καί φανταχτερός ἀπό ἐξωτερική ἀποψη παρουσιάζετ' ἕνας ἀληθινός ποιητής, ὅσο πιά πολύ ἐξαρτᾶ τήν ποιητική του μέθοδο ἀπό γλωσσικούς τρόπους μιᾶς φαινομενικά εὐκόλης χρήσης, τόσο πιά ἀκριβᾶ πληρώνουνε οἱ ὄπαδοί του καί οἱ συνεχιστές του τήν πρωτοτυπία του αὐτή, καθῶς ἔχουνε ἰδανικό τους τήν οἰκειοποίηση καί τό ξεπέρασμα σ' ἐξωτερικά γνωρίσματα τῆς αἰσθητικῆς πού θαυμάζουνε. Μοναδική περίπτωση τέτοιας ὀλέθριας ἐπίδρασης πού ἀχρήστεψε πνευματικά μιᾶ ὀλόκληρη λεγεώνα νέων στιχουργῶν στάθηκε στήν ποίησή μας τό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη».³

(β) «Ἄν ὅμως οἱ νέοι πού ἀκολοθήσανε τό παράδειγμα τοῦ Καρυωτάκη ἀμέσως μετά τήν αὐτοκτονία του καί πιστέψανε ἀφιλοσόφητα στή γονιμότητα τῆς καινούργιας αἰσθητικῆς, βασισμένης κυριώτατα στήν ἀσταμάτητη κλάψα καί στό ἀνακάτωμα δημοτικῆς καθαρεύουσας, βρίσκουνε κάποια ἠθική δικαιολογία στήν ψυχολογία τῆς στάσιμης ἐκείνης, δίχως νεῦρα, καί γιομάτης ἀπό νοσηρές ἀναθυμιάσεις ἐποχῆς –ἀπό τό 1928 δηλαδή ὡς τά 1931– τίποτα δέ δικαιολογεῖ τό σημερινό φανέρωμα ποιητῶν προσκολλημένων στόν καρυωτακισμό μέ μιᾶ τόσο καθυστερημένη, διασκεδαστική κάποτε, μά πάντα καταστρεφτική ἀφέλεια, πολύ περισσότερο μάλιστα πού μήτε οἱ νέοι τῆς πρώτης περιόδου τοῦ Καρυωτακισμοῦ προσθέσανε τίποτα τό οὐσιαστικό στήν τέχνη τοῦ

1. Ἄντρεάς Καραντώνης, «Ἡ ἐπίδραση τοῦ Καρυωτάκη στούς νέους», περ. *Τά Νέα Γράμματα*, τχ. 9, Ἀθήνα, Σεπτέμβρης 1935, σσ. 478-486.

2. Γ.Π. Σαββίδης, *Στά χρόνια τοῦ Καρυωτάκη*, Νεφέλη, Ἀθήνα 1989, σ. 24.

3. Ἄντρεάς Καραντώνης, ὁ.π., σ. 478.

Καρυωτάκη ή ξετυλίξανε δημιουργικά τό προσωπικό τους έργο κάτω από τήν αισθητική επίδραση τής καινούργιας σχολής.

»Τό έργο του Καρυωτάκη, έργο άληθινού καλλιτέχνη, αντικαθρεφτίζει βέβαια και διασώζει ποιητικά τόν ψυχισμό και τόν κοινωνικό ξεπεσμό των νέων μιας χαλαρής, ανήθικης και άρρωστης έποχής, μά μέ τήν καταθλιπτική επίδραση πού έξάσκησε και πού έξασκει ακόμα επάνω τους (όχι τόσο γιατί επιβάλλει τό θαυμασμό όσο γιατί τούς παρασέρνει εύκολα στή στιχουργία μέ τήν ξεγελαστικά πρόχειρη κι εύκολομεταχειρίστη αισθητική του) συνέχισε άγωνα τήν άθλιότητα τής έποχής εκείνης και παράτεινε τή φωνή τής άγωνίας της μέσα σε μία έποχή σάν τή σημερινή, πού τίποτα τό κοινό δέν έχει και δέν πρέπει νά έχει μέ τά κλαψιάρικα, νευρασθενικά, ψευτορωμαντικά και ύπερατομιστικά ιδανικά τής έποχής του Καρυωτάκη. Τίποτα πιό άστείο και μαζί τίποτα πιό άθλιο από τό θέαμα ενός σημερινού νέου πού κλαίει σπαραχτικά και δοκιμάζει διάφορες πόζες αυτοκτονίας έπειδή τόν λησμόνησε ή άγαπημένη του ή έπειδή έγινε «μύστης τής κοσμικής σοφίας» τόσο νέος ώστε δέν του μένει πιά τίποτα νά επιχειρήσει. Έτσι όποιος παρακολουθεϊ τίς ποιητικές εκδηλώσεις των νέων θά παρατηρήσει πώς ό μοντερνισμός πού ξεπήδησε από τήν όλότελα προσωπική ποίηση του Καρυωτάκη κρατώντας μόνο τά σχηματικά της γνωρίσματα, ενώ χρεωκόπησε και σάν κοινωνική αντίληψη και σάν άτομική φιλοσοφία και σάν ήθικη και σάν αισθητική μέθοδος, βρίσκει άκόμη οπαδούς και συνεχιστές, πού έρμηνεύοντας κατά έναν όλέθριο, αντικαλλιτεχνικό και αντιζωικό τρόπο τόν πολλαπλό ρόλο του Καρυωτάκη, έξακολουθούνε νά γράφουνε τά ποιήματά τους σά νά τούς τά ύπαγορεύει τό φάντασμα του αυτοχειριασμένου ποιητή.

»Τί είδους αξία, όχι μόνο αύστηρά καλλιτεχνική, μά και γενικώτερα πνευματική και ήθικη, μπορούνε νά έχουνε τά τέτοια ποιήματα; «Όλες τίς μορφές τής κακής και τής άρνητικής τέχνης θά τίς διακρίνουμε σ' αυτά πού δέν είναι μόνο άθλια καλλιτεχνικά δημιουργήματα μά καταστρέφουνε κι όλας τήν όρθή αντίληψη των νέων για όλα τά πνευματικά φαινόμενα τής ζωής και τής τέχνης...»⁴

(γ) «Χειρονομίες έξεζητημένες, πόζες προμελετημένες, άποστήθιση, μίμηση, τυποποίηση, άκαταστασία και άρρυθμία, νά ή γλώσσα των Καρυωτακικών ποιητών μας. Έφτασε ό Καρυωτάκης νά γράψει ή άνοιξις και του χειμῶνος για νά δοθεϊ τό σύνθημα και νά πάρει δρόμο τό κοπάδι κατά τά χέρσα χωράφια τής καθαρεύουσας. Έτσι οϊ μαθητές του όχι μόνο καθιερώσανε έμφαντικά σάν επίσημη αισθητική αρχή τή γενική των τριτόκλιτων, μά για νά δειχτούνε άντάξιιοι τής αρχής αυτης πολτοποιήσανε τήν καθαρεύουσα και κάτω από τά παχειά στρώματα τής πασπάλης της μισοθάψανε ζωντανή τή δημοτική μας γλώσσα».⁵

4. "Ο.π., σσ. 478-479.

5. "Ο.π., σ. 484.

Σύμφωνα με τὰ παραπάνω αποσπάσματα –πέρα από τις έκφραστικές αδεξιότητες, τις λογικές ανακολουθίες και τήν άγνοια της σημασίας βασικών έννοιών που παρουσιάζουν– και σύμφωνα με τό πνεύμα ολόκληρου του κειμένου, ο Καρυωτάκης είναι ένας άξιος ποιητής. “Ομως, ή ποίησή του, “άντικαθρεφτίζει και διασώζει ποιητικά τόν ψυχικό και τόν κοινωνικό ξεπεσμό νέων μιās χαλαρής, ανήθικης και άρρωστης εποχής». Μιās εποχής «γιομάτης από νοσηρές αναθυμιάσεις». Παράλληλα, ο καρυωτακικός «μοντερνισμός» (!) τών μαθητών του είναι μιā χρεοκοπία «σάν κοινωνική αντίληψη και σάν άτομική φιλοσοφία και σάν ήθική και σάν αισθητική μέθοδος». “Η τωρινή εποχή, αυτή που γράφεται τό συγκεκριμένο άρθρο, δέν έχει «τίποτα τό κοινό» με «τά κλαψιάρικα, νευρασθενικά, ψευτορωμαντικά και υπερατομιστικά ιδανικά της εποχής του Καρυωτάκη», έτσι «τίποτα δέ δικαιολογεί τό σημερινό φανέρωμα ποιητών προσκολλημένων στον Καρυωτακισμό». “Αρα ή ριζική αλλαγή της εποχής «–από 1928 δηλαδή ως τό 1931–» είναι ο ένας σοβαρός λόγος για τόν όποιο οι μαθητές του Καρυωτάκη ελέγχονται για τήν αναχρονιστική προσκόλληση στη νοσηρή εποχή του Καρυωτάκη. “Ενας δεύτερος λόγος είναι ή μίμηση τών έξωτερικών δεδομένων της καρυωτακικής ποίησης. Κι ένας τρίτος λόγος είναι ή νοθεία της δημοτικής γλώσσας με καθαρευουσιάνικα στοιχεία.

Παρατηρήσεις και σχόλια.

α) Τό 1931, όταν ο Καραντώνης έγραφε τό βιβλίο *‘Ο ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, είχε μιλήσει για κακούς μιμητές ποιητών:

«‘Ο λυρισμός έγινε κοινό κτῆμα, κοινός τόπος για να βόσκουν οι στιχουργοί μας τήν άναιμική φαντασία τους. [...] Άλλά ποιā συγκίνηση μπορεί να προκαλέσει μέσα μας ο ποιητής [...] που βλέπει τις ελπίδες να σβύνουν σάν τό *λίγερμα*, που αρχίζει πάντα μ’ ένα μελοδραματικό τώρα πια πού..., συμβολίζοντας με τή φράση αυτή τήν έλλειψη ψυχικής ζωντάνιας, κάθε αισθήματος ενεργού, κάθε γερού στοχασμού. [...]

»... ‘Ο λυρισμός του Πορφύρα, του Μαλακάση, του Γρυπάρη, του Μαβίλη, πέρασε από τόσα στάδια μίμησης, από τόσα χωνευτήρια, ξαναδουλεύτηκε από τόσα χέρια, χρησιμοποιήθηκε για προζύμι τόσων επίπλαστων ταλέντων, που αν κάνουμε μιā καταμέτρηση τών νεοελλήνων ποιητών, θα βρούμε χίλιους Πορφύρηδες, χίλιους Μαλακάσηδες, χίλιους Γρυπάρηδες,⁶ μά κανένα καινούργιο όνομα που να σημαίνει ένα σταθμό και να χαράζει μιā αρχή.

6. Κάνει έντύπωση ή έπιμονή του Καραντώνη σε ποιητές που θεωρούνταν ελάσσονες, χωρίς να αναφερθεί στο έντυπωσιακό παράδειγμα τών παλαμιστών στιχουργών. ‘Ο Κλέων Παράσχος ήδη τό 1921 είχε κάνει σχετική μνεία: «τό μόνο κοινό γνώρισμα τών αποτελούντων έκάστην ομάδα νέων είναι μερικά φιλολογικά προτιμήσεις, φθάνουσαι ένίοτε μέχρι φανατισμού (δέν συμβαίνει αυτό με τήν περί τόν *Νουμάν* ομάδα τών νέων και αναφορικώς προς τά έργα του

»Γιά νά μή παραξηγηθῶ, πρέπει νά πῶ πῶς δέ λογαριάζω ἐδῶ τό Φιλύρα, τόν Καρυωτάκη, τήν Πολυδούρη, τόν Τέλλο Ἄγρα καί μερικούς ἄλλους πού ἔχουνε γράψει ἀρκετούς στίχους μέ δικιά τους ὑπαρξη...»⁷

Καθώς γίνεται φανερό, τό 1931, ἂν καί εἶχε περάσει ἡ κρίσιμη (κατά Καραντώνη) τριετία 1928-1931, ὑπῆρχαν πολλοί νέοι μιμητές γνωσῶν ποιητῶν, ἀλλά ὄχι μιμητές τοῦ Καρυωτάκη. Ἄξιοπορόσεχτο εἶναι ἐπίσης τό γεγονός ὅτι οἱ μιμητές τῶν παραπάνω γνωσῶν ποιητῶν παρουσιάζουν γνωρίσματα πού, ἀργότερα, τό 1935, θά χρεωθοῦν στόν καρνωτακισμό.

β) Σύμφωνα πάντα μέ τά γραφόμενα τοῦ Καραντώνη, ἀπό τό 1931 ὡς τό 1935, συγκριτικά μέ τήν προηγούμενη πενταετία ἢ ὀχταετία, ἄλλαξαν ριζικά οἱ ἐποχιακές συνθῆκες. Κατά τί ἄλλαξαν, ὠστόσο, δέν τό μαθαίνουμε. Πάνω σ' αὐτό δέν μᾶς δίνεται κανένα στοιχεῖο. Ἀπλῶς λέγεται ἐμφαντικά ὅτι ἡ ἐποχή τοῦ 1935 «τίποτα τό κοινό δέν ἔχει» μέ τήν ἐποχή τοῦ Καρυωτάκη – ἔτσι ἀφοριστικά χωρίς ἄλλες πληροφορίες. Μά ἐδῶ πρόκειται γιά ἕνα κεφαλαϊῶδες ζήτημα πού θέλει ἐξηγήσεις καί τεκμηρίωση: τί συνιστᾷ ἀκριβῶς αὐτή τή ριζική ἀλλαγῆ; Ὁ Αἰμίλιος Χουρμούζιος, πού πῆρε μέρος στήν περί καρνωτακισμοῦ συζήτηση, παρατήρησε ὅτι: «Ἡ ἐποχή τοῦ Καρυωτάκη καί ἡ ἐποχή μας, [βρισκόμαστε στό 1936] σέ μιᾶ λογική γραμμῆ συνέχειας, [ἡ ὑπογράμμιση δική μου] εἶναι μιᾶ ἐποχή ἀρνησης καί ὑποκειμενικῆς ἐπιστροφῆς γιά τούς μὴ προσανατολισμένους, γιά τούς ἀνήσυχους καί τούς ἀναζητοῦντας. Ἄν κέντρο καί πυρῆνας τῆς γίνεται ἄλλοῦ ἢ καταστροφικῆ ὀργῆ, ἄλλοῦ ἢ μακαβριότητα, παρέκει ἡ σάτυρα ἢ ὁ σαρκασμός εἶναι συμπτώματα καί ὄχι δημιουργικά κέντρα κινήματος στήν ποίηση. Εἶναι ἀρνητικῶς δημιουργικά μιᾶς ποιητικῆς ἀτμοσφαιρας μέ ὠρισμένα χαρακτηριστικά γνωρίσματα καί ἐπιβάλλονται γιατί εἶναι ἱστορικῶς ἀναπόφευκτα».⁸ Ἐπανέρχομαι στή ριζική, τή χωρίς «τίποτε τό κοινό», διαφορά τῆς ἐποχῆς τοῦ 1935 ἀπό τήν ἐποχή τοῦ Καρυωτάκη. Τί εἶχε ἀλλάξει ὥστε νά ὑπάρχει αὐτή ἡ ἀπόλυτη διαφορά; Οἱ συνέπειες τῆς Μικρασιατικῆς Καταστροφῆς εἶχαν μηδενιστεῖ καί πιά ἡ Μεγάλη Ἰδέα ἦταν πάλι ἐθνικός στόχος; Ἡ πολιτικῆ ἀστάθεια, μετά τήν ἀποκατάσταση τῆς μοναρχίας καί λίγο πρὶν ἀπό τή δικτατορία τοῦ Μεταξᾶ, εἶχε βρεῖ τή λύση τῆς;⁹ Ἡ οικονομική δυσπραγία, μετά τούς συνεχεῖς, ἐξαντλητικούς, πολέμους καί τό

Ψυχάρη καί τοῦ Παλαμά, τῶν ὁποίων τήν ἀξίαν θεωροῦν οὔτοι ἀναμφισβήτητον;) καί τίποτε παραπάνω». Περ. *Νέα Ἔστια*, τχ. 1.065, Ἀθήνα 15-11-1971, σ. 1.571.

7. Ἀντρέας Καραντώνης, *Ὁ ποιητής Γιώργος Σεφέρης*, Γαλαξίας, Ἀθήνα 1963, σ. 10.

8. Χριστίνα Ντουλιά, *Κ.Γ. Καρυωτάκης. Ἡ ἀντοχή μιᾶς ἀδέσποτης τέχνης*, «Παράρτημα κειμένων», Καστανιώτης, Ἀθήνα 2000, σ. 372.

9. «Ἐπενθυμίζω» γράφει ὁ Ἀλεξάνδρος Ἀργυρίου «ὅτι τό ἔτος 1935 δέν εἶχε μόνο ἕνα μήνα σκληρό, ἀλλά ἦταν ἕνας ὀλοκληρὸς σκληρὸς χρόνος. Τό κίνημα Πλαστήρα, πιθανῶς μιᾶ προσπάθεια νά ἀναγκαστεῖ τήν ἀντιδραστικοποίηση τοῦ καθεστώτος, κατέληξε στή δικτατορία Κονδύλη (ἐξορίζεται ὄχι μόνο ὁ Γληνός ἀλλά καί ὁ ἄκακος –πολιτικά– Βάρναλης), πού κατέληξε στό νόθο δημοψήφισμα καί στήν ἐπάνοδο τοῦ Γ. Γλύξμπουργκ, ὁ ὁποῖος θά ὀδηγήσει στή σιγουριά (γιά

μεταναστευτικό κύμα του μικρασιατικού πληθυσμού, είχε μεταβληθεί ξαφνικά σε οικονομική ευφορία; Τί τό παραδεισένιο είχε λοιπόν τό 1935 συγκριτικά μέ τήν εποχή του Καρυωτάκη; Τό 1935 δέν ήταν παρά ένας μαῦρος χρόνος, ἀλλά καί ἡ προηγούμενη τριετία δέν ήταν καθόλου καλύτερη.

γ) Ὁ δεύτερος λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐλέγχονται, στό ἄρθρο τοῦ Καραντώνη, οἱ «μαθητές» τοῦ Καρυωτάκη εἶναι ἡ μίμηση τῶν ἐξωτερικῶν γνωρισμάτων τοῦ καρυωτακινοῦ ἔργου. Ἐλέγχονται δηλαδή γιατί ἀπλῶς ποιητικίζουν χωρίς νά δημιουργοῦν δικό τους, προσωπικό, ποιητικό ἔργο. Μ' ἄλλα λόγια, αὐτό πού τούς καταλογίζεται εἶναι ἡ ποιητική τους ἀνεπάρκεια. Εἶναι γνωστό ὅτι ἀπό καταβολῆς ποίησης πολλοί ἐπίδοξοι ποιητές μένουν στό στάδιο τῆς μίμησης τῶν ποιητικῶν εἰδώλων τους. Ἀπό ποιητική ἄποψη, ὅλοι αὐτοί ἀνήκουν στήν ἴδια κατηγορία, στήν κατηγορία τῶν μιμητῶν. Πράγμα πού σημαίνει ὅτι δέν ἔχει κανείς τό περιθώριο νά κάνει διακρίσεις μεταξύ τους, παρά, τό πολύ πολύ, ὡς πρὸς τό βαθμό τῆς μίμησης: περισσότερη ἢ λιγότερη. Ἀπό ποιητική ἄποψη, εἶτε ἕναν αἰσιόδοξο ποιητή μιμεῖται κανείς εἶτε ἕνα μετριοπαθῆ ἢ ἀπαισιόδοξο, εἶτε ἕναν ποιητή θυμικῆς ἀπόκλισης εἶτε ἕνα στοχαστικῆς ἢ ὀποιασδήποτε ἄλλης ἀπόκλισης, ἔχει τήν ἴδια σημασία. Πάντως ὅσοι μένουν στό στάδιο τῆς μίμησης, χωρίς νά εὐτυχήσουν νά πράξουν κάτι καλύτερο, πληρώνονται μέ τό τίμημα τῆς ἀποτυχίας. Θά μπορούσε ἄραγε νά τούς ἐπιτιμήσει κανείς γιά τήν ἀποτυχία τους; Πῶς, ἀπό ποιά θέση, δυνάμει ποιᾶς ἀρχῆς θά μπορούσε νά τό κάνει; Οἱ «μαθητές» τοῦ Καρυωτάκη ἔμειναν, κατά τόν Καραντώνη, στά ἐξωτερικά γνωρίσματα τοῦ ἔργου του. Ἐστῶ, ἀλλά αὐτό εἶναι μιᾶ διαπίστωση ἡ ὁποία μένει νά τεκμηριωθεῖ· καί τοῦτο εἶναι τό ἅπαν πού μπορεῖ νά κάνει ἕνας κριτικός τῆς λογοτεχνίας. Στήν περίπτωση ὅμως τοῦ ἀρθροῦ στό ὁποῖο ἀναφέρομαι προκαλεῖ ἐντύπωση ἡ ἀναντιστοιχία πού ὑπάρχει ἀνάμεσα στήν πράξη τῶν στιχουργῶν μιμητῶν καί στό λόγο τοῦ ἀρθρογράφου. Ἐκεῖνοι προσπάθησαν καί ἀπέτυχαν – δέν ἦταν οὔτε οἱ πρῶτοι οὔτε οἱ τελευταῖοι πού τούς ἔτυχε τέτοιος κλῆρος. Ἄν δέν ἄξιζαν τήν κατανόηση καί τή συμπάθεια γιά τήν ἀποτυχία τους, ἄξιζαν τουλάχιστον τήν ἀνοχή, μιᾶ καί σέ καμιᾶ περίπτωση δέν εἶχαν διαπράξει κάτι ἀξιόμημπο. Ὁ λόγος ἐντούτοις τοῦ ἀρθρογράφου ὑπῆρξε ὀξύς, ὀργισμένος καί ὑβριστικός, ἀγγίζοντας τά ὅρια τῆς ὑστερικῆς ἐπιθετικότητας: «πιστέψαν ἀφιλοσόφητα», «τίποτα πιό ἄθλιο», «ὀλέθριο καλλιτεχνικό τρόπο», «ἄθλια καλλιτεχνικά δημιουργήματα», «κλαψοπούλια τοῦ Καρυωτακισμοῦ», «ἠθική μαλάκυνση», «ψυχική ἐξαθλίωση», «στολισμένοι μέ τά κουρέλια μιᾶς τεχνητῆς καί βιομηχανοποιημένης ἀπελπισίας», «ὁ πρῶτος διαβάτης πού θά τούς συναντοῦσε θά τούς ἄρπαζε ἀπό τό γιακά καί θά τούς ὀδηγοῦσε ὁ ἴδιος στό λοιμοκαθαρτήριο», «πρόστυχη καί βρωμερή φρασεολογία» καί ἄλλα τέτοια. Μά, γιά τί πράγμα

ἐκεῖνον) τῆς 4ης Αὐγούστου». Ἀλέξ. Ἀργυρίου, *Διαδοχικές ἀναγνώσεις Ἑλλήνων ὑπερρεαλιστῶν*, Γνώση, Ἀθήνα 1983, σ. 126.

γίνεται λόγος ἐδῶ πέρα; Για νέους ἀνθρώπους πού ἀπέτυχαν νά δημιουργήσουν προσωπικό ποιητικό λόγο ἢ γιά ἐπικίνδυνους τύπους: ἀπατεῶνες, ἀγύρτες, κακοποιούς, ληστές, ἐγκληματίες;... Ἐπίσης ἔλεγχονται οἱ «μαθητές» τοῦ Καρυωτάκη,

δ) Ὁ τρίτος λόγος γιά τόν ὁποῖο ἐλέγχονται οἱ «μαθητές» τοῦ Καρυωτάκη, εἶναι ἡ νοθεία τῆς δημοτικῆς γλώσσας μέ καθαρευουσιάνικα στοιχεῖα. Τό θέμα σηκώνει πολλή συζήτηση καί δέν πρόκειται νά ξανοιχτῶ ἐδῶ σ' αὐτό τό πολυδιάστατο ζήτημα. Μπορῶ νά πῶ μονάχα πῶς ἡ ἐποχή τοῦ 1935 εἶχε πίσω της τίς μετριοπαθεῖς δημοτικιστικές ἀπόψεις καί πρωτοβουλίες τοῦ Γλωσσικοῦ Ὁμίλου, σύμφωνα μέ τίς ὁποῖες ἡ ψυχαική δημοτική θά ἔπρεπε νά βάλει κάμποσο νερό στό κρασί της. Ἐπίσης ἀπό τήν πλευρά αὐτή εἶναι μάλλον ἀναχρονιστική ἡ ὑποστήριξη τῆς «καθάριας» δημοτικῆς ἀπό τήν πλευρά τοῦ Καραντώνη. Πάντως ἡ γλωσσική συμπεριφορά τῶν μαθητευόμενων στόν Καρυωτάκη ἦταν πιά ἕνας κοινός τόπος. Τό εἶχε σημειώσει ὁ ἴδιος ὁ Καραντώνης τό 1931, χωρίς ἀναφορά τότε στόν καρυωτακισμό: «Ἡ λυρική μας ποίηση μεταμορφώθηκε ὡς διά μαγείας, πλάτυνε τά σύνορά της καί ἔγινε μιά Διεθνῆς Πλάξ ἅς ποῦμε, μέ τήν εἰσαγωγή κάποιων καθαρευουσιάνικων ἐκφράσεων στή γλώσσα της [...] Μέ τό ἐξαισίον, μέ τό ἐπίσημον, μέ τό λεπτόν, μέ τό φρικαλέον καί μέ ἄλλες παρόμοιες λέξεις, πού δίνουν τάχα τήν ὑπέρτατη χροιά μιᾶς αἰσθητικῆς ἀπολυτότητας, ἑνός ραφινρισμένου λεπτοῦ λυρισμοῦ, δέ μεταμορφώνεται, δέν ξανανοιώνει ἡ ποίηση, καί τό κυριώτερο, δέν πλάθονται μεγάλοι ποιητές. Θά μᾶς ποῦν ἴσως πῶς “αἰσθητικές ἀνάγκες”, ἡ βαθμιαία ἀναμόρφωση τῆς νεοαστικῆς γλώσσας ἀπό γλώσσας χωριάτικης καί καθαρά λαϊκῆς σέ γλώσσα σαλονιοῦ, σέ γλώσσα πού ἀντιπροσωπεύει τό ἀκαθόριστο ἀνακάτωμα δημοτικῆς καί καθαρεύουσας ἀνάλογα μέ τό γοῦστο τοῦ καθενός καί μέ τήν ὄρεξη τῆς πρώτης κυρίας πού φιλολογεῖ, ἐπιβάλλουσε τό μεταχείρισμα τῆς καθαρεύουσας...»¹⁰ / Τίποτε νέο λοιπόν δέν ἀποτελοῦσε ἡ γλωσσική συμπεριφορά τῶν καρυωτακιστῶν, ἀφοῦ δέν ἦταν παρά γνώρισμα μιᾶς γενικότερης τάσης πού εἶχε προηγηθεῖ. Καί εἶναι φυσικό, ἡ χρέωση τώρα αὐτῆς τῆς γενικότερης τάσης στός καρυωτακιστές μόνο, νά προκαλεῖ ἐρωτηματικά. Ἐρωτηματικά πού διπλασιάζονται, καθῶς τόν Σεπτέμβριο τοῦ 1935 κυκλοφόρησε ἡ *Ἐμπειρία* τοῦ Ἀνδρέα Ἐμπειρίκου, σέ πλήρη καθαρεύουσα, καί τά ἱμάτια τοῦ «ἐπίσημου κριτικοῦ τῆς ομάδας τῶν *Νέων Γραμμάτων*» ἔμειναν ἄθικτα. Ἐρωτηματικά γιά τά καθαρευουσιάνικα στοιχεῖα τῶν καρυωτακικῶν στιχουργῶν, γιά τήν προκλητική καθαρεύουσα τῆς *Ἐμπειρίας* τί ἔπρεπε νά κάνει; Δέν ἔπρεπε νά βγεῖ ἀπό τά ροῦχα του, δέν ἔπρεπε νά ἀναθεματίσει τή βέβηλη πράξη, δέν ἔπρεπε ν' ἀρπάξει τό φραγγέλιο; Γιατί σῶπασε καί δέν ἔκανε τίποτε; Καί ὄχι μόνο δέν ἔκανε τίποτα, μά σέ δύο χρόνια, τό 1937, δημοσίευσε στά *Νέα Γράμματα* σειρά ποιημάτων τοῦ καθαρευουσιάνου Ἐμπειρίκου. Βέβαια ἕνας προβληματισμένος

10. Ἐμπειρία Καραντώνη, δ.π., σσ. 10-11.

κριτικός οφείλει νά ξέρει πώς δέν είναι δική του δουλειά νά καθορίζει τή γλώσσα πού χρησιμοποιοῦν οἱ ποιητές. Δική του ἀρμοδιότητα είναι νά κρίνει τήν ἐκφραστική ἢ μὴ ἐπάρκεια τῶν ποιητικῶν κειμένων καί πέραν τούτου, γλωσσικῶς, οὐδέν. Ὅμως αὐτό είναι ἓνα ἄλλο ζήτημα καί δέν είναι τῆς ὥρας.

ε) Ὁ ἀρθρογράφος, γιά νά δείξει τήν ἀνάμιξη τῆς δημοτικῆς μέ τήν καθαρεύουσα, ἀλλά καί τήν ποιητική ἀποτυχία τῶν καρυωτακιστῶν, παραθέτει φράσεις ἀπό τὰ στιχουργήματά τους. Π.χ.: «Ὁ σκόρος ξέφτυσε τό ἀλαζονικόν ὕψος σου ἀπό τή φάτσα. Ὡ ἀπόψε αἰχμάλωτος σιωπῶ. Τό βῆμα μου τό ἀρμονικό τό τσάκισε ἡ σκληρότης. Τό ἐκπαγλό σου μεγαλεῖον. Ὅραμα στοχασμοῦ ἀναιδῶς γενναίου. Περνάνε βασιλεῖς ἐξωρισμένοι. Τοῦ σύμπαντος ὁ σφυγμός» κ.λπ. [Οἱ ὑπογραμμίσεις στό κείμενο.] Δέν ξέρουμε σέ ποιούς ἀνήκουν οἱ φράσεις αὐτές, γιατί δέν ἔχουμε παραπομπές στά κείμενα ἀπό τὰ ὁποῖα ἀποσπάστηκαν, ὥστε νά ἐλεγχθεῖ ἡ γνησιότητά τους. Σίγουρα ὅμως θά μπορούσε ὁ Καραντώνης νά βρεῖ σέ πρωτόλεια ποιητικά κείμενα καί δείγματα χειρότερα ἀπό τὰ παραπάνω. Κι ἂν εἶχε ἀνάλογη πρόθεση, θά ἔβρισκε περισσότερο καί πολύ χειρότερα δείγματα παλαμιστῶν στιχουργῶν ἢ ἀπομιμητῶν ἄλλων ποιητῶν. Αὐτά τὰ δείγματα δέν ἀποδείχνουν τίποτα. Τό νά ψάχνει κανεῖς στά στιχουργικά σκουπίδια γιά νά βρεῖ τί ἐπίδραση εἶχε ἓνας ποιητής στούς νεότερους δέν είναι ἀπλῶς κακή μέθοδος, εἶναι ἐπιπλέον καί δόλια πράξη. Γιατί τήν ἐπίδραση ἑνός ποιητῆ στούς νεότερους πρέπει νά τήν ἀναζητήσει κανεῖς ἀλλοῦ: ἐκεῖ πού στάθηκε γόνιμη, στούς πιό ἀξιόλογους δηλαδή μαθητευόμενους στό συγκεκριμένο ποιητῆ. Σ' αὐτούς πού θ' ἀφήσουν πίσω τους ἓνα κάποιον ὑπολογισμό ἔργο. Κι ἐδῶ ἀκριβῶς τό κείμενο τοῦ Καραντώνη παρουσιάζει περίεργο κενό. Ἀντί νά τεκμηριώσῃ τὰ λεγόμενά του παραπέμποντας σέ ὀνόματα καί ἔργα καρυωτακικῶν ποιητῶν, καταφεύγει, αὐτός ὁ τόσο λαλίστατος κατὰ τὰ ἄλλα, στή σιωπή. Καθώς ὁ δρόμος του τόν ὀδηγοῦσε ἐκεῖ, εἶχε ὅλη τήν εὐχέρεια νά τεκμηριώσῃ τὰ λεγόμενά του πάνω στό ἔργο, ὅσο ὑπῆρχε ἤδη, τῶν νέων ποιητῶν πού ἔφερναν σημάδια καρυωτακικῆς μαθητείας. Ἡ λεωφόρος τοῦ ἀρθροῦ του περνοῦσε ἀναγκαστικά ἀπό τό ἔργο αὐτῶν τῶν ποιητῶν. Παραδόξως, ὁ Καραντώνης ἔμεινε ἄφωνος, σάν νά μὴ γνώριζε ἢ σάν νά μὴν ὑπῆρχαν τέτοιοι ποιητές. Σάν νά μὴ γνώριζε δηλαδή ἢ σάν νά μὴν ὑπῆρχαν (μέ χρονολογική σειρά) ὁ Γιάννης Σκαρίμπας, ὁ Γιῶργος Κοτζιούλας, ὁ Γιάννης Ρίτσος, ὁ Νίκος Καββαδίας, ὁ Νικηφόρος Βρεττάκος, ὁ Ἄρης Δικταῖος. Κι ἂν ἔβλεπε καλοπροαίρετα λίγο πιό πέρα ἀπό τή μύτη του, θά μπορούσε νά διακρίνει τή φιγούρα τοῦ κοντινότεροῦ του συντεχνιακά ποιητῆ: τοῦ Γιῶργου Σεφέρη. Ἡ δικαίωση τοῦ κειμένου τοῦ Καραντώνη περνοῦσε πάνω ἀπό τό ποιητικό σῶμα αὐτῶν τῶν ποιητῶν. Κι ἐδῶ, ἀκριβῶς, ὁ σφοδρός ἐπικριτῆς τοῦ καρυωτακισμοῦ ἀπέφυγε νά κάνει ὅποιαδήποτε μνεῖα.

Τό γεγονός ὅτι: α) Γνωρίσματα ἐπίδοξων ποιητῶν, τὰ ὁποῖα τό 1931 εἶχαν ἀποδοθεῖ ἀπό τόν Καραντώνη σέ μιμήσεις μεταπαλαμικῶν ποιητῶν, ἀποδόθη-

καν τό 1935 σέ καρυωτακικούς ποιητές. β) 'Ο ισχυρισμός πώς ή μετά τό 1931 τετραετία δέν είχε «τίποτα τό κοινό» μέ τήν εποχή τοῦ Καρυωτάκη, αποτελούσε ψευδολογία. γ) Οἱ μαθητευόμενοι ποιητές στόν Καρυωτάκη ἀντιμετωπίστηκαν μέ χολερικό μένος, γιά τό λόγο ὅτι οἱ προσπάθειές τους ἦταν ποιητικά ἀδόκιμες. Κάτι πού, σέ καμιά περίπτωση, δέν στοιχειοθετεῖ ἠθικό ἢ ἄλλης κατηγορίας παράπτωμα, ἐκτός ἀπό τό ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοί θά ἔμεναν ἔξω ἀπό «τῶν ἰδεῶν τήν πόλι». δ) Καταλογίστηκε ἀνάρμοστη γλωσσική συμπεριφορά στούς καρυωτακικούς ποιητές, συμπεριφορά ἡ ὁποία εἶχε καταλογιστεῖ τό 1931 σέ μή καρυωτακικούς ποιητές. ε) 'Ο κριτικός χρησιμοποίησε στιχουργικά σκουπίδια γιά νά στηρίξει τή θέση του περί κακομεταχείρισης τῆς γλώσσας καί τῆς ποίησης ἀπό τοὺς καρυωτακικούς ποιητές. Καί ταυτόχρονα ἀπέφυγε οἰαδήποτε ἀναφορά σέ συγκεκριμένους μαθητές τοῦ Καρυωτάκη. Τό γεγονός λοιπόν ὅτι τά στοιχεῖα αὐτά ἀφοροῦν τό κείμενο τοῦ Καραντώνη μᾶς ἐπιτρέπει νά σκεφτοῦμε ὅτι ἔχουμε νά κάνουμε μ' ἓνα κείμενο κατευθυνόμενο. Γραμμένο, δηλαδή, ὄχι γιά νά ὑποστηρίξει μιᾶ ἰδέα ἢ νά ἀποκαλύψει ἢ ἔστω νά τονίσει μιᾶ ἀλήθεια, ἀλλά γιά νά δυσφημίσει ὀρισμένη εὐνοια μαθητευόμενων ποιητῶν: τήν εὐνοια πού ἔδειχναν οἱ μαθητευόμενοι ποιητές στό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη. Στό ἔργο δηλαδή τοῦ ποιητῆ πού ἦταν δημοφιλέστερος, ἐκεῖνα τά χρόνια, ἀνάμεσα στούς νέους ποιητές.

Ἡ εὐνοια τῆς δυσφήμισης προκύπτει ἐδῶ ἀπό τό γεγονός ὅτι ἡ μαθητεία νέων ποιητῶν, εὐδόκιμη ἢ μή, σέ ἄξιους πρεσβύτερους συνιστᾶ μιᾶ καθ' ὅλα ἀθῶα πράξη. Μιά πράξη πού ἀποβλέπει στήν ποιητική ἐκπαίδευση καί δέν ἔχει τίποτε ἀπολύτως τό ἀθέμιτο. Τό νά κατηγορεῖ κανείς μέ βαριές φράσεις μαθητευόμενους ποιητές σέ ὀρισμένο ποιητικό ἔργο ἀποτελεῖ παγκόσμια πρωτοτυπία. Δέν ξέρω καί δέν πιστεύω νά ἔχει ξαναγίνει κάτι τέτοιο πουθενά στόν κόσμο. Ἄλιμονο ἂν ἀπαγορεύαμε στούς νέους ποιητές νά μαθητεύουν ἐλεύθερα σέ ὁποιοδήποτε ποιητικό ἔργο συμβαίνει νά τραβάει τό ἐνδιαφέρον τους. Ἀστυνομικά μέτρα δέν χωροῦν σέ καμιά πνευματική δραστηριότητα, οὔτε φυσικά στίς μαθητεῖες τῶν νέων ποιητῶν.

Τό ἄρθρο τοῦ Καραντώνη, καθώς ἐλέγχεται πολλαπλῶς, θά ἦταν δυνατό, σέ περιβάλλον ὑψηλῆς πνευματικῆς στάθμης καί ἠθικῆς εὐαισθησίας, νά προκαλέσει ἀντιδράσεις. Ἄν, λ.χ., δημοσιευόταν σ' ἓνα ἀπό τά σημαντικότερα περιοδικά τοῦ Παρισιῦ, τοῦ Λονδίνου ἢ ἀνάλογου πολιτισμικοῦ κέντρου, δύσκολα θά περνοῦσε ἡ θέση του χωρίς νά κινητοποιήσει τά ἀνταντακλαστικά τῆς πνευματικῆς κοινότητας. Ἰδιαιτέρα θά καταλογιζόταν στόν ἀρθρογράφο ὅτι, παρ' ὅλο τό καταγγελλτικό μένος του, ἄφηνε ὀλωσδιόλου ἀτεκμηρίωτους τοὺς ισχυρισμούς του. Θά τοῦ καταλογιζόταν ἐπίσης ὅτι ἔπεφτε σέ ἀντιφάσεις. Κι ἀκόμα ὅτι, ἀναφορικά μέ τήν «ἀθλιότητα τῆς ἐποχῆς», ψευδολογοῦσε. Κυρίως ὅμως θά τοῦ καταλογιζόταν ὅτι μέ τό ἄρθρο του μειοδοτοῦσε στό ζήτημα τῆς πνευμα-

τικής ελευθερίας. "Οτι δέν είναι δυνατό νά ἐλέγχονται μαθητευόμενοι ποιητές ἐπειδή δείχνουν προτίμηση στό ἔργο ὀρισμένου ποιητῆ – ὅποιος κι ἄν είναι αὐτός ὁ ποιητής. Οἱ μαθητευόμενοι ποιητές είναι ἐλεύθεροι νά μαθητεύουν σέ ὅποιους ἐκεῖνοι προκρίνουν ὡς δασκάλους τους, εἴτε συμβαίνει νά τούς μιμοῦνται εἴτε νά τούς ἀφομοιώνουν δημιουργικά. Αὐτό τό δικαίωμα δέν μπορεῖ νά τούς τό ἀρνηθεῖ κανείς. Κι είναι κεφαλαιῶδες ζήτημα νά μήν ὑπάρχει ἐδῶ ἡ παραμικρή ἀμφισβήτηση. Γιατί ἄλλιῶς ἐλλοχεύει ὁ κίνδυνος νά περάσουν στό χῶρο τῆς λογοτεχνίας καί γενικότερα τοῦ πνεύματος ἀστυνομευτικές, δηλαδή ἀνελεύθερες, τάσεις. Τό κείμενο τοῦ Καραντώνη είναι ὀλοφάνερα ἕνα κείμενο ἐτσιθελικό, κείμενο δηλαδή πού διέπεται ἀπό αὐταρχικό πνεῦμα.

Μολαταῦτα, στήν Ἀθήνα τοῦ 1935, ἄν ἐξαιρέσουμε μιᾶ χλιαρή ἀντίδραση τοῦ Αἰμίλου Χουρμούζιου τόν ἐπόμενο χρόνο, δέν εἶχαμε ἀρνητικές ἀντιδράσεις στό συγκεκριμένο ἄρθρο. Ἀντανακλαστικά πνευματικῆς εὐαισθησίας δέν κινήτοποιήθηκαν. Τό ἀντίθετο, μάλιστα: ἐμφανίστηκαν ἄνθρωποι (Νίκος Παππᾶς, Γιάννης Χατζζίνης) οἱ ὁποῖοι, μέ δημοσιεύματά τους, συντάχτηκαν μέ τή θέση τοῦ Καραντώνη, ὅτι δηλαδή οἱ νέοι ποιητές πού μαθητεύουν στό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη πρέπει νά θεωρηθοῦν περίπου ποιητικά ἀποβράσματα. Καί ἡ συνέχεια; Ἡ συνέχεια, σημαδιακή ἀπό πολλές πλευρές, ὑπῆρξε ἀνάλογη: ἡ λέξη *καρυωτακισμός* ἐπικράτησε νά χρησιμοποιεῖται σάν ὄρος μέ ἀρνητική σημασία, ὅπως τόν προσδιόρισε ὁ πρῶτος διδάξας.

Εἶπα νωρίτερα πῶς τό κείμενο τοῦ Καραντώνη, «Ἡ ἐπίδραση τοῦ Καρυωτάκη στούς νέους», ἦταν κατευθυνόμενο. Ἐννοοῦσα, ἀπό τό ἕνα μέρος, ὅτι γράφτηκε ἀπό σκοπιμότητα καί, ἀπό τ' ἄλλο μέρος, ὅτι ἦταν ὑπαγορευμένο.

Ἡ σκοπιμότητα είναι προφανής ἀπό τό ἴδιο τό κείμενο: ἡ εὐρεία ἀπήχηση τοῦ καρυωτακικοῦ ἔργου στούς νέους ἦταν ἐνοχλητική καί ἔπρεπε νά γίνει στόχος πολεμικῆς. Σχεδόν εὐθέως ὁ Καραντώνης λέει ὅτι οἱ νέοι –καί οἱ πάντες, ἐννοεῖται– πρέπει νά ἀποφεύγουν τό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη. Ὁ στόχος ἦταν νά περαμεριστεῖ ἡ ἔντονη παρουσία τοῦ καρυωτακικοῦ ἔργου. Νά φύγει ἀπό τή μέση αὐτό τό ἔργο καί, ἄν ἦταν δυνατό, νά ἐξαφανιστεῖ τελείως. Κι ἐπειδή αὐτό δέν μπορούσε νά γίνει μέ αἰσθητικά μέσα, ἐπινοήθηκε ὁ δυσφημιστικός ὄρος *καρυωτακισμός*. Τά πυρά, λοιπόν, στράφηκαν ὄχι ἀκριβῶς ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ποιητῆ, ἀλλά ἐναντίον ὅσων ἦταν θιασῶτες τοῦ ἔργου του καί, γενικότερα, ἐναντίον τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ του, ἔτσι ὥστε νά ἀποκοπεῖ τό ἔργο ἀπό τό κοινό του καί νά παραμείνει στά ἀζήτητα. Οὐσιαστικά, δηλαδή, νά πάψει νά είναι ἐνεργό. Ὁ χῶρος πού κάλυπτε τό καρυωτακικό ἔργο ἦταν μέγας κι ἔπρεπε, ἔστω καί μέ ἀθέμιτα μέσα, νά περιοριστεῖ, γιά νά μείνει ἀνοιχτός ὁ δρόμος νά ῥθουν στό προσκήνιο ἄλλοι ἀναδυόμενοι ποιητές.¹¹

11. Κοίταξε καί Δημήτρης Ἀγγελάτος, «Ἡ “Ἀνώδυμη” τέχνη τοῦ εὐρετῆ καί ἡ ἀμηχανία

Πίσω από τήν ενέργεια του Καραντώνη πρέπει να λογαριαστεί η άφανής συμμετοχή του Γιώργου Κατσίμπαλη. Είναι περισσότερο από βέβαιο ότι η θέση του Καραντώνη υπαγορεύτηκε, όπως και σε άλλες γνωστές περιπτώσεις, από τή βούληση του Κατσίμπαλη. 'Ακόμα και ως λόγος τό κείμενο του Καραντώνη παραπέμπει στον πρεσβύτερό του. 'Ο Καραντώνης μιλάει συνεχώς για νέους: («... νέων στιχουργών...»), («... οί νέοι πού...»), («... ενός σημερινού νέου...»), («... τόσο νέος...»), («... τίς ποιητικές εκδηλώσεις τών νέων...»), («... ὀρθή αντίληψη τών νέων...») κ.λπ. Ποιός εκφέρει αυτή τήν, αν μπορώ να τήν πῶ ἔτσι, «νεο-λογία»; Μά, ἕνας ἄνθρωπος πολύ νέος ὁ ἴδιος, μόλις 25 χρόνων, νεότερος ἀπό μερικούς καρυωτακικούς ποιητές (Σκαρίμπα, Κοτζιούλα, Ρίτσο), συνομήλικος (Καββαδία) ἢ μόλις μεγαλύτερος (Βρεττάκο). Κι ὅμως, μιλάει για τούς καρυωτακικούς ποιητές σάν να ἔναι πολύ μεγαλύτερός τους. 'Από τό ὕψος μιᾶς ἡλικίας πού δέν εἶναι ἡ δική του. Πράγμα πού σημαίνει πώς ἡ δομή του λόγου του προδίνει τόν ἐμπνευστή αὐτοῦ του λόγου.

Σύμφωνα μέ τά ἀμέσως προηγούμενα, δύο μέλη ἀπό τήν «ὀμάδα τών *Νέων Γραμμάτων*» πρωταγωνίστησαν στήν πολεμική κατά του καρυωτακισμοῦ: ὁ ἀφανής ἐμπνευστής Κατσίμπαλης καί ὁ φανερός ἐκτελεστής Καραντώνης. 'Εκτός ἀπό αὐτούς τούς δύο ἄλλα τέσσερα μέλη τῆς ὀμάδας ἀναφέρθηκαν μεταγενέστερα στον καρυωτακισμό, χωρίς φανατισμό ἀλλά μέ σαφή ἀποδοκιμαστικό τρόπο: ὁ Δημήτρης Νικολαρεῖζης, ὁ Γιώργος Θεοτοκάς, ὁ 'Οδυσσεύς 'Ελύτης καί ὁ Γιώργος Σεφέρης.

'Ο Νικολαρεῖζης, ἀπαντώντας σε σχετική ἔρευνα του περιοδικοῦ *Μακεδονικές Ἡμέρες*, ἀναφέρθηκε καί στο ζήτημα του καρυωτακισμοῦ. «Πνιγνές ἑλληνικές καταστάσεις», εἶπε, «βοήθησαν τήν ἐπιρροή του Καρυωτάκη. Πρόσθετος λόγος: ἡ ποιότητα του ὕφους του, πού ἦταν ἐλκυστικό μέ τήν ἀπατηλή εὐκολία του καί φαινόταν σάν ἐπιβράβευση τῆς ἀγύμναστης φωνῆς. Δέ φοβήθηκε τή δημοσιογραφική λέξη καί κατόρθωσε να θέλξει μέ τόν ελαφρό στόμφο του κουρασμένου ρομαντισμοῦ. [...]

»Πιστεύω πώς μέ τήν εξέλιξη, τά δυό τρία τελευταῖα χρόνια, ἡ ποίηση τών νέων πού τούς ἔθρεψαν ντόπιες τροφές κέρδισε τήν ἀνεξαρτησία τῆς ἀντίκρου στήν ἐπιρροή του Καρυωτάκη. Σε ἄλλη περιοχή, ἀνέγχιτη ἀπό τό ρεῦμα του Καρυωτακισμοῦ, κινήθηκαν ἀπό τήν ἀρχή τῆς δευτέρας μεταπολεμικῆς δεκαετίας ἐκεῖνοι πού πέρασαν ἀπό εὐρωπαϊκά σταυροδρόμια καί θέλησαν τίς καλλιτεχνικές ἀπορίες τους να τίς λύσουν βοηθημένοι ἀπό ξένα παραδείγματα, μέ κυριότερο, ἄν ὄχι μοναδικό ἴσως κέντρο ἑλληνικῆς ἐπαφῆς, τόν Καβάφη».¹² Μέ

της «ὑποδοχῆς» της: ὄψεις τῆς ποιητικῆς του Καρυωτάκη», ἰδίως τήν ἐνότητα 3. 'Επιστημονικό Συμπόσιο *Καρυωτάκης καί Καρυωτακισμός (Πρακτικά)*, 'Εταιρεία Σπουδῶν Νεοελληνικοῦ Πολιτισμοῦ καί Γενικῆς Παιδείας, 'Αθήνα 1998, σσ. 15-26.

12. Δημήτρης Νικολαρεῖζης, *Μακεδονικές Ἡμέρες*, Φεβρουάριος 1938. 'Αναδημοσιεύεται

τό πρώτο απόσπασμα βρισκόμαστε κοντά στις θέσεις του Καραντώνη: «πνιγηρές ελληνικές καταστάσεις», «άπατηλή εύκολία», «αγύμναστης φωνής», «κουρασμένου ρομαντισμού». «Όλα αυτά με τρόπο αφοριστικό. Με τό δεύτερο απόσπασμα έχουμε μιά δήλωση πίστης ότι ο καρυωτακισμός έχει τά τελευταία χρόνια (βρισκόμαστε στις αρχές του 1938) ξεπεραστεί. Ἀφήνοντας νά ἐνοήσει κανείς πώς τά χρόνια 1935, '36, '37, οί «πνιγηρές ελληνικές καταστάσεις» είχαν ξεπεραστεί και ὁ τόπος είχε περάσει πιά σέ μιά ἐποχή εὐφρόσυνη!... Ἀνεξάρτητα πάντως ἀπό αυτά, ἄς σημειωθεῖ πώς ὁ Νικολαρεΐζης, κατ' ἐξαιρεση, ἀναφέρει σ' ἕναν ποιητή πού μαθήτεψε στόν Καρυωτάκη: τόν Γιάννη Ρίτσο, στόν ὁποῖο, μάλιστα, ἀφιερώνει μιά παράγραφο.

Ὁ Θεοτοκάς, κρίνοντας στά *Νεοελληνικά Γράμματα* τό ἔργο του Καρυωτάκη, μετά τήν ἐκδοση τῶν *Ἀπάντων* του ἀπό τόν Χ. Σακελλαριάδη τό 1938, γράφει, ἀνάμεσα σέ ἄλλα, τά ἐξῆς: «Ἄν ἄρχιζε νά ἐμβαθύνει [ὁ Καρυωτάκης], ἄν ἀποφάσιζε νά δυσκολευτεῖ περισσότερο, τό ἀποτέλεσμα φαντάζομαι πώς θά ἦταν καλύτερο, γιατί ἡ ποιητική ψυχὴ ὑπῆρχε. Ἡ εύκολία ὅμως, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, συνετέλεσε πολύ στή διαμόρφωση ἑνός πολυθόρυβου “καρυωτακισμοῦ”, πού γέμισε τήν Ἑλλάδα μέ φτηνὴ στιχουργημένη λογοτεχνία. Ἦτανε πολύ εύκολο νά τόν μιμηθεῖ ὁποῖος ἤθελε. Ἐπικράτησε ἔτσι ἡ ἐντύπωση ὅτι αὐτός ἦταν ὁ σπουδαιότερος ποιητής, ὁ κατεξοχὴν ποιητής τῆς γενεᾶς τῶν νέων τῶν ἐτῶν 1910-1920. Στήν ἴδια ὥστόσο γενεά, ἄν ψάξουμε, θά βροῦμε, νομίζω, τρεῖς ἢ τέσσερις, ἴσως καί περισσότερους ποιητές πού, χωρίς νά κάνουν σχολή, εἶναι ἀσφαλῶς καλύτεροι καλλιτέχνες ἀπ' αὐτόν».¹³ Στό κείμενο του Θεοτοκά δέν δίνεται ἐπίσης κανένα στοιχεῖο γιά τήν ἀρνητικὴ σημασία του καρυωτακισμοῦ, οὔτε ἀναφέρονται ὀνόματα καρυωτακικῶν ποιητῶν. Ἀπλῶς ἐπαναλαμβάνονται βασικὲς θέσεις ἀπό τό ἄρθρο του Καραντώνη («Ἡ εύκολία ὅμως, ἀπό τήν ἄλλη μεριά, συνετέλεσε πολύ στή διαμόρφωση ἑνός πολυθόρυβου “καρυωτακισμοῦ”, πού γέμισε τήν Ἑλλάδα μέ φτηνὴ στιχουργημένη λογοτεχνία. Ἦτανε πολύ εύκολο νά τόν μιμηθεῖ ὁποῖος ἤθελε»). Ἄς σημειωθεῖ ὅτι, στό συγκεκριμένο κείμενο, γίνεται καί ἕνα ἱστορικό «λαθάκι»: ὁ Καρυωτάκης δέν ἀνήκει στους ποιητές τῆς δεκαετίας του 1910, ἀλλὰ στους ποιητές τῆς ἐπόμενης δεκαετίας.

Ὁ Ἐλύτης, στό «Χρονικό μιᾶς δεκαετίας», φέρνει κάποια στιγμή τό λόγο στους καρυωτακικούς ποιητές. «Βρισκόμαστε στά 1934», γράφει. «Στό ἀνατολικό προαύλιο του Πανεπιστημίου, ἴδιο κατάστρωμα καραβιοῦ πού ἀπόμεινε ἀκυβέρνητο, ἕνα πλῆθος ἀλλοπαρμένο καί ἀλλοσούσουμο πηγαινοέρχεται. [...]

στό βιβλίο τῆς Χριστίνας Ντουινᾶ, *Κ.Γ. Καρυωτάκης. Ἡ ἀντοχή μιᾶς ἀδέσποτης τέχνης*, «Παράρτημα κειμένων», Καστανιώτης, Ἀθήνα 2000, σσ. 392, 393.

13. Γιώργος Θεοτοκάς, «Κ.Γ. Καρυωτάκης», *Νεοελληνικά Γράμματα*, περίοδος Β', Ἀθήνα 19-3-1938, σ. 2. Ἀναδημοσιεύεται στόν τόμο Κ.Γ. Καρυωτάκης, *Ποιήματα καί Πεζά*, ἐπιμέλεια Γ.Π. Σαββίδης, Ἐρῆς, Ἀθήνα 1972.

Ἐκεῖ, ἔσμιγα μέ τρεῖς-τέσσερες φίλους πού αὐτοί, ἀνήκανε σέ μιὰ ἄλλη φυλή.

»Χλωμοί, ὄνειροπαρμένοι, ἔγραφαν ὅλοι τους ποιήματα πού μοιάζανε καί πού ὁμολογούσανε πίστη σ' ἓναν καί μόνο θεό: τόν Καρυωτάκη». ¹⁴ Στό ἴδιο θέμα ἐπανέρχεται σέ ἄλλο κείμενό του: «Μόλις δεκαπέντε χρόνια μᾶς χωρίζουν ἀπό τόν Καρυωτάκη (πού ἦταν ἓνας καλός ποιητής στό εἶδος του) καί τούς Καρυωτακικούς (πού ἦταν κάκιστοι ποιητές στό εἶδος τους) κι ἀμέσως – τί διαφορά μέσα στή νεοελληνική ποιητική παραγωγή! Πόσο μακριά βρισκόμαστε κιόλας ἀπό τήν ἀντίληψη ὅτι πρέπει νά θρηνοῦμε γιά τά ἰδιωτικά ἀτυχήματα». ¹⁵ «Τά ἰδιωτικά ἀτυχήματα»: φράση πού παραπέμπει στό ἄρθρο τοῦ Καραντώνη. «Οταν τά ἔγραφε αὐτά ὁ Ἐλύτης, τό 1944, οἱ σημαντικότεροι καρυωτακικοί ποιητές δέν «ἦταν» κάποτε, ἀποτελοῦσαν ἤδη στελέχη τοῦ ποιητικοῦ παρόντος.

Ἐκεῖ ὁ Σεφέρης μνημονεύει τόν καρυωτακισμό τρεῖς φορές, ἀπό τίς ὁποῖες προέχει ἡ παρακάτω:

«Θά ξέρετε, ἴσως, ὅτι ἡ ποίηση τῶν νέων, στή δεκαετία πού ἀρχίζει μέ τό τέλος τοῦ περασμένου πολέμου –δηλαδή, πάνω-κάτω, στά χρόνια 1918-1928– ἦταν μιὰ λογοτεχνία πού γύρεψε κυρίως τήν ἔμπνευσή της ἀπό τά συναισθήματα πού μᾶς δίνει ἡ μεγάλη πολιτεία. Ἄλλωστε τήν ἐποχή ἐκεῖνη ἡ Ἀθήνα γίνεται πραγματική πιά μεγάλη πολυάνθρωπη πρωτεύουσα. Ὅταν λέω “ποίηση τῶν νέων”, ἔχετε βέβαια ὑπόψη σας πῶς ἐξαιρῶ τούς ἀντιπροσώπους τῶν παλαιότερων γενεῶν, ὅπως τόν Παλαμᾶ, τόν Καβάφη, τόν Σικελιανό, πού εἶναι δημιουργοί πρώτου μεγέθους καί ἐξακολουθοῦν νά δημοσιεύουν καί νά συμπληρώνουν τό ἔργο τους. Ὅπως δὲ πῶς ὁ πιό σπουδαῖος καί ἴσως μοναδικός ἀντιπρόσωπος τῆς σχολῆς αὐτῆς ἦταν ὁ Καρυωτάκης. Ἐνας ποιητής μέ ἐξαιρετική εὐαισθησία, πού, μολονότι πέθανε τρομερά νέος, εἶχε τήν τύχη ν' ἀφήσει ἓνα ἔργο πού λογαριάζει ὡς ἄν σταθμός στή λογοτεχνία μας.

»Δυστυχῶς, ὅπως τυχαίνει τόσο συχνά, ἀπό τήν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη γεννήθηκε ὁ καρυωτακισμός, πού ἦταν μιὰ πολύ στενάχωρη ὑπόθεση. Λ.χ. ὁ Καρυωτάκης τραγούδησε, μέ τή χορευτική φαντασία του, τούς τραγικούς γύψους τῆς κάμαράς του, ἀλλά ὁ καρυωτακικός ποιητής κλείστηκε μέσα στήν κάμαρά του, καί κάποτε μάλιστα μέσα στό παλτό του, μέ μιὰ παραπονιάρια συγκατάβαση. Ὁ καρυωτακισμός ἦταν ποίηση χωρίς ὀρίζοντα». ¹⁶

«... ἀπό τήν ποίηση τοῦ Καρυωτάκη γεννήθηκε ὁ καρυωτακισμός, πού ἦταν μιὰ πολύ στενάχωρη ὑπόθεση» Ἄναρωτιέμαι: ἄραγε ὁ παλαμισμός, ὁ καβαφισμός, ὁ σικελιανισμός (κι ἀργότερα ὁ σεφερισμός) ἦταν πολύ εὐάρεστες («υποθέσεις»; Μέ τί κριτήριό γίνεται ἡ διάκριση αὐτή σέ βάρος τοῦ «καρυωτακισμοῦ»; Ἀγνοοῦσε τάχα ὁ Σεφέρης πῶς, μέ ποιά μέθοδο, εἶχε χαλκευτεῖ ὁ

14. Ὀδυσσεύς Ἐλύτης, Ἄνοιχτά χαρτιά, Ἀστερίας, Ἀθήνα 1974, σσ. 256, 257.

15. Ὁ.π., σ. 398.

16. Γιώργος Σεφέρης, Δοκιμές, πρῶτος τόμος, Ἰκαρος, Ἀθήνα 1981, σ. 167.

ὄρος; Ἐναρωτιέμαι, ἐπίσης, πόσο ἡ φράση του, «μέ μιά παραπονιάρια συγκατάβαση», ἂν τή δοῦμε χωρίς προκατάληψη, δέν χαρακτηρίζει τό σεφερικό ἔργο ὡς ψυχικό κλίμα. Τέλος πάντων, θλίβεται κανείς βλέποντας ἕναν ἄξιο ποιητή, σπάνιας παιδείας καί προβληματισμοῦ, νά παίρνει στό στόμα του τή λέξη «καρυωτακισμός», χωρίς νά ἀντιδρᾷ στόν ἀθέμιτο τρόπο μέ τόν ὁποῖο εἶχε σημασιοδοτηθεῖ ἀρνητικά ἡ λέξη.

Τό συμπέρασμα εἶναι ὅτι ἔξι κορυφαῖα στελέχη ἀπό τήν «ομάδα τῶν Νέων Γραμμάτων» υἱοθέτησαν τή δυσφημιστική χρήση τοῦ ὄρου καρυωτακισμός. Κοινό σημεῖο ὅλων ἦταν ὁ ἀρνητικός χαρακτηρισμός ὅσων μαθήτευαν στό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη – μόνο στό ἔργο τοῦ Καρυωτάκη καί ὄχι γενικά ὅσων μαθήτευαν στό ἔργο ὁποιοδήποτε ἄλλων ποιητῶν. Κοινό σημεῖο, ἐπίσης, ἦταν ὅτι ἀναφέρθηκαν στόν καρυωτακισμό ἀφοριστικά, χωρίς δηλαδή τεκμηριωτική ἐπιχειρηματολογία. Κοινό σημεῖο, τέλος, ὅλων ἦταν ὅτι δέν ξεχώρισαν καθόλου ἀξιόλογους καρυωτακικούς ποιητές (πλὴν τοῦ Νικολαρεῖζη, πού ἀναφέρθηκε στόν Ρίτσο). Ὁ χρόνος, βέβαια, δέν τούς δικαίωσε. Εἶναι ὠστόσο προφανές ὅτι ὁ στόχος τους δέν ἦταν νά κερδίσουν μέ τήν πράξη τους αὐτή τό στοίχημα τοῦ χρόνου. Ὁ στόχος τους ἐδῶ ἦταν ἡ ἐπικαιρότητα: τό πῶς νά ἀδειάσει ὁ στίβος καί νά μείνει ἐλεύθερος γιά τή δημόσια προβολή τῆς δικῆς τους γενιᾶς ἢ οἰκίας. Κι ὅμως, ὅφειλαν νά ἔχουν –οἱ διορατικότεροι, τουλάχιστο– συνειδητοποιήσει πῶς, μέ τήν πράξη τους αὐτή, ἔγραφαν μιά μελανή σελίδα στήν ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας.

Κώστας Καρυωτάκης